

Zamyšlení nad smyslem národních dějin, I. část

Roman Cardal

30. apríla 2024 ✦ Spoločnosť ✦ CZ, Filozofia

1. Otázka po smyslu

Položme si ihned na počátku základní otázku: Má *otázka po smyslu* národních dějin vůbec *nějaký smysl*? Když se mluví o *českých nebo slovenských dějinách*, má se na mysli zcela určitý historický proces, jímž procházeli, prochází a budou procházet lidé, kteří patřili, patří a ještě i v budoucnu budou patřit k českému nebo slovenskému národnímu společenství. Můžeme mít naději, že jsme schopni smysl tohoto procesu odhalit a srozumitelným způsobem vyjádřit?

Ilustračný obrázok, zdroj: wikimedia commons

Že se jedná o velmi ambiciózní pokus, o tom se může přesvědčit každý, kdo se zamyslí nad tím, co vlastně představuje *smysl nějaké události*. Nejde jen o její prostý popis, o deskripci jejího faktického průběhu. Její smysl je dán významem, který má pro její účastníky anebo pro ty, jejichž životy jsou v časovém odstupu touto událostí ovlivněny. Uvedme si nějaký konkrétní příklad z naší historie. Atentát na Heidricha byl již mnohokrát popsán a různými způsoby ztvárněn, ale v takovém *pouhém připomínání* oné historické události nemusí být její smysl vůbec patrný. Teprve když se ukáže, že bez tohoto hrdinského činu by s velkou pravděpodobností nebyly po válce obnoveny původní hranice Československa, začíná z ní její významnost pro občany žijící v těchto hranicích probleskovat. Stále však máme co dělat jen s významem *dílčím*, k němuž mohou být přiřazeny ještě další a další významy, které jsou s atentátem na jednoho z největších zloduchů nacistické éry spojeny. Na druhé misce vah se nicméně musí také objevit námitka, že jeho násilné odstranění vedlo k masivním represím okupantů vůči civilnímu obyvatelstvu a podstatným způsobem navýšilo počet obětí nevinných lidí. Mělo tedy smysl takový čin uskutečnit?

Uvedený příklad chce ilustrovat, jak nesmírně ambiciózní se otázka po smyslu *celých národních* (českých, slovenských) dějin musí jevit. Vždyť její případné řešení do sebe musí zahrnout *všechny podstatné události* dlouhé národní historie, které by měly být alespoň náznakově zmíněny (popsány) a teprve poté zhodnoceny co do jejich významu pro daný národ. Zvážíme-li však obtížnost interpretace smyslu třeba jen jedné dějinné události, nahlédneme, že interpretace smyslu více než tisíciletého dějinného období, v němž se odehrálo obrovské množství významných událostí, přesahuje omezené možnosti lidského chápání.

Takové zjištění je přímo demotivující a je-li zachycením pravého stavu věcí, bylo by správné zakončit naše pojednání právě touto větou.

2. Smysl dějin z jejich vlastní podstaty

Situace ale není zase tak zoufalá, jak by se po vyslovení zmíněných těžkostí mohlo zdát. Již v antice se objevila myšlenka, že lze hovořit dokonce i o smyslu dějů, z nichž je utkán kolosální proces přírody. Staří myslitelé si nemohli nevšimnout, že smysl věcí je ohrožován jejich *nahodilostí* a *konečností*. Nemohli se například neptat, jaký smysl může mít bytost, která se rodí, vyvíjí, stárne, podléhá nemocím a nakonec umírá. Jaký smysl mohou mít bytosti, které ihned poté, co začnou existovat, směřují ke svému definitivnímu zániku? Neměla by zaznít tato jasná a jednoznačná odpověď: smysl jejich existence je nulový, poněvadž se po kratším či delším čase opět potápí do temnot, z nichž se vynořily – *do nebytí, z něhož už není návratu?*

Ilustračný obrázok, zdroj: picryl.com

Jak známo, *nihilizmus* neměl v antice žádné přesvědčené a přesvědčivé zastánce. Prakticky všichni filozofové, kteří se zamýšleli nad bytostnou povahou skutečnosti, již jsme my lidé součástí, učili, že existuje *něco věčného*, něco bez počátku a konce. Tento názor opírali o zásadu, podle níž *z ničeho nic nevzniká*, a proto *vždy muselo něco být*. Z toho jim vyplývalo, že slovo i pojem *skutečnosti* nejsou jednoznačné, nýbrž mají *více významů*. Ty nejzákladnější jsou dva: 1) skutečnost původní a věčná; 2) skutečnost nepůvodní, odvozená a v našem bytostném prostoru i časově omezená. Mezi 1 a 2 spatřovali závislostní vazbu v tom smyslu, že 2 závisí na 1, že 2 z 1 vychází a opět se do ní vrací. A právě v tomto rámci se snažili chápat *smysl pomíjivých věcí*.

Základní rytmus hmotné přírody četli prostřednictvím „kategoriální“ dvojice *generatio – corruptio* (vznik – zánik, rození – smrt). Domnívali se, že vše vzniklé musí také zaniknout, ale že ještě před svým zánikem může ve světě něco pozitivního způsobit či dokonce přivést do světa příslušníka další generace. Jinými slovy řečeno, každá jednotlivá skutečnost po sobě může *něco anebo někoho zanechat*. V této optice byl dán smysl jednotlivých *pomíjivých jsoucen jejich rolí v nekonečné generační linii*, na jejímž odvíjení se svým bytím a působením podílela. Platón i Aristoteles tvrdili, že *původní Skutečnost* je na rozdíl od té nepůvodní a odvozené věčná, ale konečné reality se jí snaží napodobit tím, že existenci, kterou si jsou schopny udržet jen po omezenou dobu, předávají dále a tím neustále udržují „plamen bytí“ i v pomíjivých pozemských podmínkách. Dívali se tedy na dění hmotného světa jako na *imitatio aeternitatis*, jako na napodobování věčnosti. Mít podíl na zrcadlení věčnosti v čase bylo v jejich pojetí pro každou konečnou skutečnost vyznamenáním a spočíval v něm i *poslední smysl* jejich existenčního účinkování na scéně

tohoto světa.

3. Národ jako pomíjivý moment celkových dějin

Tato svůdná myšlenka nezůstala ležet v prachu dávného zapomnění, nýbrž získala si své příznivce i v dobách moderních. Jestliže společně s Platónem a Aristotelem přijmeme interpretaci *vzniku a rození* jako přirozenou strategii cílící na udržení existence i v pomíjivých podmínkách hmotného světa, lze ji snadno přenést i do sféry antropologické a tvrdit, že přirozený proces rození vede k ustavení *ná-rod-ního společenství*, na jehož fyzické a kulturní existenci může mít podíl každý jeho člen, který je v té či oné době jeho dočasnou součástí. Záleží jen na tom, zda po sobě zanechá nějakého potomka, náležitě ho vychová či zda druhým odkáže nějaké jiné dílo, které jeho současníkům a následníkům poslouží k uchování a rozvoji jejich životů.

Ilustračný obrázok, zdroj: rawpixel.com

Kdybychom se ale k problému postavili tímto způsobem, museli bychom přijmout i předpoklady, které se na pozadí vykresleného názoru skrývají. Jeden z nich se dá vyjádřit principem, podle něhož je *národ* (a vůbec lidský kolektiv) hodnotnější než jedinec (příslušník národa nebo kolektivu). Jde tedy o *kolektivistický přístup*, v němž se říká, že smysl a hodnota života lidského jedince se odvíjí *od míry jeho účasti na společenském životě rozloženého do obrovského časového rozpětí*. Tím se dostáváme do pozice, v níž je lidský jedinec chápán jakožto bytostně rozvržený a jsoucí *pro společnost, pro národ*, v abstraktnějším přístupu dokonce třeba i pro samotné lidstvo (celkový lidský kolektiv). Proto se například socialismus nebo komunismus (kolektivistické koncepce) některým myslitelům jevil, a ještě i dnes jeví, nejen jako určitý typ politického zřízení vedle zřízení jiných, nýbrž jako *poslední cíl a smysl* existence (a postupného vývoje) celých lidských dějin, které se musí „v malém“ aproximovat i v jednotlivých národech, dokud nedojde k překonání a překlenutí jejich národnosti v budoucí nad-národní společnosti. V aplikaci na dějiny českého a slovenského národa by to znamenalo, že jejich smysl by spočíval v dosažení socialistické a komunistické fáze vývoje, v němž se z larvy národa nakonec zrodí kosmopolitní jedinci. Tento osmyslňující vývoj by byl samozřejmě odstupňovaný, takže k poslednímu cíli a smyslu českých a slovenských dějin by se dospívalo přes etapy středoevropanství, evropanství až by se dosáhlo kýženého světoobčanství. Ono „české“ a „slovenské“ (české a slovenské dějiny) je v tomto pohledu vnímáno jako příliš partikulární (částečné) a pomíjivé, jen jako časný a netrvalý moment celkových dějin lidstva, takže je třeba ho *překonat ve vyšší a trvalejší syntéze univerzální sounáležitosti a všeobjímajícího bratrství*.

Je zapotřebí připomínat, že nastíněná koncepce nevyhasla s „pádem reálného socialismu“ v roce 1989 a má s naší přítomností více společného než bychom si možná chtěli připustit. Kritická úvaha nás ale nutí k odstupu od ní, neboť na otázku po *smyslu českých a slovenských dějin* nedává žádnou uspokojivou

odpověď. A to nejen proto, že českou a slovenskou národnost vidí jen jako stupínek na vzestupném vývoji k jednomu světovému, mnohonárodnostnímu státu, v němž se jednotlivé národy nakonec rozpustí jako hmotné částičky v kyselině, ale především proto, že celý problém *zcela obchází*. Jestliže je totiž nezbytné překonat vše částečné (zde národní) ve vyšší celkové syntéze (světový stát se světovou vládou), poněvadž nic částečného v sobě nemá svůj smysl, pak je nepochopitelné, jak může dávat smysl tento celek (světový stát), když sestává z jednotlivých, třebaže „syntetizovaných“ národů, které samy v sobě žádný smysl nenesou. Není možné „zkomponovat“ smysluplný celek z o sobě ne-smyslných částí, podobně jako je absurdní klást smysl lidských jedinců do jejich podílu na pokračování existence jejich vlastních národů, když tyto opět sestávají jen z jedinců, kteří jsou stíženi stejným nedostatkem smyslu jako jejich zaniklí předchůdci.¹

¹ Hegelovská a marxistická koncepce „smyslu celku“ a „nesmyslnosti oddělených částí“ spočívá na teorii monismu, k níž by se její obhájci patrně utekli v případě, kdyby byli konfrontováni s výše uvedenou námitkou. Monismus je však v sobě rozporný, neboť implikuje absurdní „ideu“ možnosti existence změny bez působnosti příčiny, která nepodléhá logice částí monistického systému.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/zamysleni-nad-smyslem-narodnich-dejin-i-cast/>